

Basılı ISSN 1302-5856

Türk Coğrafya Dergisi

Turkish Geographical Review

www.tcd.org.tr

Elektronik ISSN 1308-9773

Kentsel mekânda ayrışma: Mahalle ölçeğinde bir inceleme-İzmir Örneği¹

Segregation in Urban Space: A Study at the Neighborhood Scale-Izmir Examples²

Leman İncedere^{a*} ^a Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya, Manisa, Türkiye.

ORCID: L.İ. 0000-0002-0212-6040

BİLGİ / INFO

Geliş/Received: 10.10.2022

Kabul/Accepted: 20.12.2022

Anahtar Kelimeler:

Kent
Mekânsal eşitsizlik
Ayrışma
Mahalle

Keywords:

City
Spatial inequality
Segregation
Neighborhood

*Sorumlu yazar/Corresponding author:

(L. İncedere) lemanincedere@cbu.edu.tr

DOI: 10.17211/tcd.1187112

Atf/Citation:

İncedere, L. (2022). Kentsel mekânda ayrışma: Mahalle ölçeğinde bir inceleme-İzmir Örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, (81), 127-140. <https://doi.org/10.17211/tcd.1187112>

ÖZ / ABSTRACT

Mekânsal eşitsizlik sonucunda ortaya çıkan ayrışma, sosyal kutuplaşma ve sosyal dışlanma günümüzün kentsel tartışmalarında merkezi kavramlar arasındadır. Bu makalenin amacı, mahalle ölçeğinde nüfusun sosyo-ekonomik özelliklerinin mekânı nasıl şekillendirdiği ve bunun dönüşümlü olarak kentsel mekânda nasıl bir ayrışma yarattığının incelenmesidir. Gayri resmi konut alanları ve güvenli sistemler günümüzde farklı mekânsal organizasyon özelliklerini içermektedir. Bu bağlamsal ayrılmalar, kentsel eşitsizliklerin üretiminin anlaşılmasında önemlidir. Ayrışma kalıplarının niteliği nedir? Benzer toplumsal veya ekonomik bölünmeler kent içinde nasıl farklı mekânsal örüntüler yaratabilir ve benzer mekânsal ayrımcılık farklı derecelerde toplumsal bölünmeyi nasıl marjinalleştirir? Bu soruların cevabı için araştırmada nitel yöntemlerden faydalanılmış ve 14 görüşme ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılarak veriler içerik analizi ile işlenmiştir. Sosyo-demografik özellikler açısından oldukça farklı yapılara sahip kişilerden oluşan İzmir'in Karşıyaka ilçesi'nde bulunan Yalı ve Cumhuriyet mahallelerinde var olan sosyo-mekânsal yapının, mahalle düzeyinde ayrışmayı derinleştirdiği görülmüştür.

Segregation, social polarization and social exclusion resulting from spatial inequality are among the central concepts in today's urban debates. The aim of this article is to examine how the socio-economic characteristics of the population at the neighborhood scale shape the space and how this creates a segregation in the urban space alternately. Informal residential areas and gated communities today include different spatial organization features. These contextual distinctions are important in understanding the production of urban inequalities. What is the nature of segregation patterns? How can similar social or economic divisions create different spatial patterns within the city, and how does similar spatial discrimination marginalize different degrees of social division? In order to answer these questions, qualitative methods were used in the research and semi-structured in-depth interviews were conducted with 14 interviewees, and the data were processed with content analysis. It has been observed that the socio-spatial structure existing in Yalı and Cumhuriyet neighborhoods in Karşıyaka District of İzmir, which consists of people with very different structures in terms of socio-demographic characteristics, deepens the segregation at the neighborhood level.

¹ Bu makale "Eşitsiz Gelişme ve Mekânsal Ayrışma Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: İzmir (Karşıyaka) Örneği" adlı doktora çalışmasından üretilmiştir.

² This article was produced from the doctoral study titled "A Comparative Analysis on Uneven Development and Spatial Segregation: The Case of İzmir (Karşıyaka)"

Extended Abstract

Introduction

Segregation, social polarization and social exclusion resulting from spatial inequality are central concepts in urban debates (Berry & Kasarda, 1977; Massey & Denton, 1993; Hamnett, 1996; Musterd & Ostendorf, 1998; Caldeira, 2001; Sassen, 2001; Fincher & Saunderson, 2001; Harvey 2002; Albertsen & Thorn, 2004; Weinberg, 2011; Stiglitz, 2012; Chen et al. 2012). There is a large literature on concentrations of segregation centers of poverty or certain disadvantaged ethnic groups (see Hammet, 1996; Murie, 1998; Fincher & Saunders 2001; Musterd, 2006). Although there is abundant evidence of clustering of subclasses, observations from a variety of urban contexts, both more and more moderately segregated, show that socio-economic segregation distributions take on a skewed U shape. The highest levels of segregation can be found at both ends of the social distribution. Lower class groups may have a relatively high level of segregation, but it should be noted that those in the middle and upper class form a deeper segregation pattern (see Reardon & Bischoff, 2011; Musterd et al. 2017). At this point, it seems insufficient to express a structured view of inequality as a definition of a divided society in order to better analyze the urban space.

This study, which aims to deal with the reflections of spatial inequality in a systematic way and with the relations formed by the urban form, tends to focus on spatial relations rather than spatial location. Compared to research on housing separation, which defines geographical distributions in space, the research focuses on the distribution and interaction of space.

In the qualitative method used in the research, semi-structured qualitative research questions were developed to focus on and narrow down the statement of purpose. On the basis of in-depth interviews with the participants (Yalı Mahallesi and Cumhuriyet Mahallesi) living in different urban spaces, it has been tried to understand how urban life in general, especially segregation, use of space and spatial network shape. Therefore, this study raises three fundamental questions.

- What are the consequences of the increase in spatial inequality in urban space and social structure in increasingly divided cities?
- What are the socio-spatial characteristics of uneven development in urban space?
- What are the structures, problems and perspectives of social groups in different urban clusters about life outside their own living spaces?

Data and Method

In this study, the qualitative research method, which is defined as the research in which qualitative data collection methods such as observation, interview and document analysis is used, and a qualitative process is followed to reveal perceptions and events in a realistic and holistic way in the natural environment, was used (Yıldırım & Şimşek, 2016: 41). The interviews lasted between 35-55 minutes and were recorded using a voice recorder. During the processing of the

study data, it was determined that sufficient satisfaction was reached in the interviews with 14 people and it was decided to limit the study to 14 interviews.

Various analysis methods such as phenomenology, hermeneutics, grounded theory, ethnography, phenomenographic and content analysis are used in qualitative research (Burnard, 1991; Jacobson & Nida 2019; Cihangir & Demirkan, 2020). "Content analysis" was used in the analysis of the research findings.

Results and Discussion

In all cities in the world, there has been segregation for many years, albeit at different levels, and its lower levels are seen as normal. However, if each of the classes created by uneven development continues to live in isolation from each other and do not interact with each other, this will begin to become an important problem for a sustainable urban life and a healthy society. The results of the study showed that such a problem developed especially between the middle-upper and upper class and the lower and middle class living in closed settlements in Karşıyaka. Findings obtained through a review of the socio-economic structure in Karşıyaka show the significant variation in wealth and income at the level of the neighborhood. The data analyzes indicate a significant social stratification among the residents of Karşıyaka.

The findings show parallelism with the studies in the literature (see Kurtuluş, 2005; Akyol-Altun, 2010; Sipahi, 2012; Işık & Pınarcıoğlu, 2015). This situation has been a concrete indicator of the clustering process of residential areas with homogeneous characteristics. Durlauf (1996) stated that household incomes may have a greater impact on spatial inequality in the long run. Moreover, a large literature argues that individuals, especially young people, are greatly influenced by some characteristics of the neighborhoods they reside in, including education, unemployment rate, and the prevalence of criminal behavior (see Kasarda, 1993, Glaeser et al. 1996). Many of these characteristics are strongly associated with income. Understanding that cities achieve varying degrees of income heterogeneity both between and within neighborhoods can provide data for a useful initiative to design policies and plans that address a range of economic and social outcomes.

Based on the assumption that the perception of security varies according to gender and sample area, the analyzes showed that the results differed considerably in terms of both factors. It has been determined that the participants in Yalı District feel safer in their neighborhood than the participants in Cumhuriyet District. In addition, it was observed that the state of feeling unsafe for all female and male participants in both sample areas differed significantly according to gender. The safety concerns of female participants in Cumhuriyet District were higher than female participants in Yalı District.

Research findings showed that the spatial separation between the traditional "rich south" and "poor north" in Karşıyaka decreased to the level of the neighborhood over time (İncedere, 2019). However, recent changes in the 1990s show that the old polarization pattern deepened further with the

increase in closed settlements. Urban planners and political authorities decide the future of the city in terms of spatial growth and development. Therefore, it is in their hands to provide a more equal distribution of services between the rich and poor ends of the city.

1.Giriş

Mekânsal eşitsizlik sonucunda ortaya çıkan ayrışma, sosyal kutuplaşma ve sosyal dışlanma kentsel tartışmalarında merkezi kavramlar arasındadır (Berry & Kasarda, 1977; Massey & Denton, 1993; Hamnett, 1996; Musterd & Ostendorf, 1998; Caldeira, 2001; Sassen, 2001; Fincher & Saunderson, 2001; Harvey, 2002; Albertsen & Diken, 2004; Weinberg, 2011; Stiglitz, 2012; Chen vd., 2012). Ayrım merkezlerinin yoksulluk ya da belirli dezavantajlı etnik grupların konsantrasyonlarına dair geniş bir literatür bulunmaktadır (bkz. Hammet, 1996; Murie, 1998; Fincher & Saunders, 2001; Musterd, 2006). Her ne kadar alt sınıfların kümelenmesine ilişkin bol miktarda kanıt bulunsa da, hem çok hem de daha ılımlı bir şekilde ayrıştırılmış olan çeşitli kentsel bağlamlardan gözlemler, sosyo-ekonomik ayrıştırma dağılımlarının çarpık U şeklini aldığını göstermektedir. En yüksek ayrışma seviyeleri, sosyal dağılımın her iki ucunda da bulunabilmektedir. Daha düşük sınıf grupları göreceli olarak yüksek düzeyde ayrışmaya sahip olabilir ancak orta ve üst sınıfta olanların daha derin bir ayrışma deseni oluşturduğu da unutulmamalıdır (bkz. Reardon & Bischoff, 2011; Musterd vd., 2017). Bu noktada kentsel mekânı daha iyi analiz edebilmek amacıyla, bölünmüş bir toplumun tanımı olarak, eşitsizliğin yapılandırılmış bir görüşünün ifade edilmesi yetersiz görülmektedir. Kentsel araştırmalarda toplumsal yapıyı bütünsel bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Sadece dışlanmış olarak refah düzeyi düşük mekânlarda yaşayan insanlara ya da refah düzeyi yüksek olduğu için kendi korunaklı alanları içinde yaşayan insanlara odaklanmak yerine bu insanların kentsel mekânı kullanım farklarının ve bunun kentsel mekânda yarattığı sonuçların araştırılması önemlidir.

Dünyadaki pek çok kent, bir şekilde kutuplaşma, ayrılma ve dışlanma süreçlerinin sosyo-mekânsal sonuçlarını yansıtmaktadır. Özellikle son yirmi yılda dünya ekonomisinde yaşanan değişimler hem kapitalizmin mekândaki eşitsiz gelişimini hem de yerleşim sistemi ile yerleşim merkezleri arasındaki hiyerarşiyi yeniden yapılandırmaktadır. Bu noktada Soja (2000: 177)'nin ünlü eseri "Postmetropolis"te yönelttiği soru oldukça önemlidir: "Nesneleri (insanları, aktiviteleri, yapıları çevreyi) farklı düğümlerde veya kümelenmelerde bir araya getiren nedir ve bu kümelenmenin sonuçları nelerdir?". Toplumsal kümelenme ve eşitsiz gelişimin nedeni, esas olarak ekonomik coğrafya ile ilgili bir sorundur. Ancak bu çalışma, bu sorunu hem ekonomik kavramların hem de mekânsal kümelenme kavramlarından farklı olarak mekân odaklı açıklamayı amaçlamaktadır. Mekânsal eşitsizlik, Türkiye'de özellikle sermayenin kentleşme süreci olan 1980'li yıllarda başlamış ve kentleşme sürecinde sermayenin hegemonyası arttığı için bu devam eden dönem, kentsel alanlarda daha çarpıcı bir gelişme örneği sergilemiştir. Türkiye'de artan sosyo-mekânsal ayrışmaya rağmen bu ayrışma biçiminin değişen seviyelerine ilişkin karşılaştırmalı ve alan odaklı araştırmalar sınırlıdır. Bu nedenle sosyo-mekânsal ayrışmadaki tarihsel süreçler, kentler arasındaki ve kentin farklı mekânlarındaki değişiklikleri açıklayan unsurlar hakkında göreceli olarak az şey bilinmektedir.

Mekânsal eşitsizliğin yansımalarını sistematik bir şekilde ve kentsel formun oluşturduğu ilişkilerle ele almayı amaçladığımız bu çalışma, mekânsal konumdan çok mekânsal ilişkilere odaklanma eğilimi göstermektedir. Mekânda coğrafi dağılımları tanımlayan konut ayrımı üzerine yapılan araştırmalarla kıyaslandığında, araştırma mekânın dağılımı ve etkileşim üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Toplumsal ve mekânsal ayrışmayı üreten dinamikler, çoğunlukla kent yoksulları ve dezavantajlı alt sınıflar açısından ele alınmaktadır. Oysa üst sınıfların sahip oldukları araçlar ve olanakların çeşitliliği, mekânı tasarım ve donatım yoluyla dışlayıcı hale getirmek üzere biçimlendirmelerini kolaylaştırmaktadır. Sosyal ve mekânsal ayrışmanın, refah devletinin çözülmesi sürecine bağlı olarak doğrudan ve dolaylı gelirlerdeki uçurumun artması ile keskinleştiği görülmektedir. Zenginlerin ve yoksulların sosyal dünyaları birbirinden giderek ayrılmaktadır. Bu durumun gelişmiş ülkelerdeki örneklerine benzer şekilde, Türkiye'de kentleşme sürecini hızlı yaşayan İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde de bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin hızlı kentleşen ve kentleşme açısından da en büyük üçüncü kenti olan İzmir'in Karşıyaka İlçesi'nde mahalle ölçeğinde spesifik bir çalışma ile konu ile ilgili mikro boyutta var olan eksikliğin doldurulması hedeflemektedir. Araştırmada kullanılan nitel yöntemde amaç ifadesine odaklanmak ve ifadeyi daraltmak için yarı yapılandırılmış nitel araştırma soruları geliştirilmiştir. Farklı kentsel mekânlarda yaşayan katılımcılar (Yalı Mahallesi ve Cumhuriyet Mahallesi) ile yapılan derinlemesine görüşmeler temelinde, genel olarak kent yaşamlarını, özellikle de ayrışmanın, mekân kullanımının ve mekân ağlısının nasıl şekillendirdiği anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu nedenle, bu çalışma üç temel soruyu gündeme getirmektedir.

- Giderek bölünen kentlerde mekânsal eşitsizlik artışının kentsel mekânda ve sosyal yapıda oluşturduğu sonuçlar nelerdir?
- Kent mekânında eşitsiz gelişmenin sosyo-mekânsal özellikleri nelerdir?
- Farklı kent kümelerindeki sosyal grupların yapıları, sorunları ve kendi yaşam alanları dışındaki yaşama bakış açıları nasıldır?

1.1. Kentsel Mekânda Ayrışma

Bir kentin ekonomik yapısı ve neoliberalizm ile küreselleşmenin etkisiyle devam etmekte olan yeniden yapılanma süreci, toplumsal ayrışma ve kentsel alanda bütünleşmenin arkasındaki en güçlü faktörler arasında görülmektedir. Bununla birlikte, devlet politikaları ve diğer faktörler de oldukça önemlidir ve birbirinden izole edilemez. Kentler, neredeyse her biri kendi işlevi, doğası, mimari tarzı, cazibesi, çeşitli sakinleri ve ziyaretçiler için avantajları ve dezavantajları olan çeşitli yapıdaki mahallelerin bütünüdür. Başka bir deyişle, mekânsal ayrışmanın olmadığı kent, sadece bir ütopyadır. Geçen yüzyılda, çok sayıda kentsel mahalle tipolojisi tanımlanmıştır. Tanımlanan bu mahalle tipolojilerinde neredeyse her zaman belirli bir ikilik vardır: Zengin ve yoksul alanlar arasında, sadece yüksek gelirli olanların yaşayabileceği alanlar arasında ve fakirlerin başka alternatifleri olmadıkları için yaşamaya zorlandığı alanlar arasında (Kempen, 2007: 15). Sosyal grupların mekânsal ayrışması özellikle son dönemlerde küreselleşme ve neoliberalizmin de

etkisiyle ciddi oranda artmıştır. Kentlerde yaşanan bu durum literatürde *“sosyal kutuplaşma”* (bkz. Mingione 1991), *“yeni kentsel sınıf”* (bkz. Fainstein vd., 1992; Ginsburg 1992; Kelso, 1994) ya da *“mekânsal sonuçlar açısından bölünmüş şehirler (Divided Cities)”* (bkz. Hall, 2003; Kempen, 2007; Hamnett, 1996) ve *“ikili şehir (Dual City)”* (bkz. Marcuse, 1989; Mollenkopf & Castells, 1991) olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmalarda çoğu zaman, bölünmüş bir sosyal yapı ile bölünmüş bir kent arasında açık bir bağlantı kurulmaktadır. Bölünmüş bir kentin var olduğu sonucuna varmak kolaydır. Çünkü eğer bir toplum sosyo-ekonomik olarak bölünmüş ise, kentsel alan da bölünür. Bu bir yandan sosyal kutuplaşma ile sosyal eşitsizlik arasındaki bağlantı ve bu durumun yarattığı mekânsal ayrımcılık meselesidir.

Ayrışma her zaman kentsel bir fenomen olarak var olmuştur. *“Kentler ister ayrılmış ister kutuplaşmış, (...), ya da ikili yapıda veya bölünmüş”* olarak nasıl adlandırılırsa adlandırılınsın bu yerleşim ayrılığı süreci kentlere özgüdür (Marcuse, 2002: 7). Kentlerdeki bu ayrışma kavramı teorik bir özne olarak, Amerika Birleşik Devletleri’nde yaklaşık bir asır önce, büyük bir göç akışı ve yoğun etnik bölünme dönemleri sırasında ortaya çıkmıştır. Daha geniş bir popülasyondaki grupların yerleşim ayrımına atıfta bulunan terim, önce Chicago Okulu’nun insan ekolojisi perspektifi tarafından sosyo-mekânsal ayrılık için bir metafor olarak kabul edilmiştir (Maloutas, 2004). Ayrışma kavramı o günden bugüne değişmiştir; artık organik bir fenomen değil, bireysel ve irksal davranışlara cevap veren hane halkı koşullarının ve konut piyasaları ile hane halkı kaynaklarının bir sonucu olarak görülür. Bütün gelişmiş toplumlar, sosyal eşitsizlik ve bunun mekânsal bir sonucu olarak konutsal ayrışma göstermektedir (Hamnett, 2005) Ayrıca, ayrımcılık çalışmalarından elde edilen sonuçlar, sosyal ayrımcılığın boyutunu etkileyen ana koşullar olarak ortaya çıkan üç kavramı işaret etmektedir; gelir, fırsat ve eğitim eşitsizliği. Tüm dünyada gelir eşitsizlikleri evrensel bir sorun haline gelmiştir. Günümüzde bu eşitsizlik, gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere, hızla derinleşmeye devam etmektedir. İnsanlık tarihinde özel mülkiyet ve sömürü ile başlayan eşitsizlik kavramı, sanayileşme ile kendi kendini besleyen bir döngü oluşturmuştur.

1.2. Kentsel Ayrışma Unsuru Olarak Kapalı Yerleşmeler ve Gecekondü Mahalleleri

Giderek derinleşen sosyo-ekonomik eşitsizlik, bizi yeni bir bakış açısıyla düşünmeye zorlamaktadır. Soja’ya göre (2010: 47) kentsel temelli medeni hakların ve eşitlik ve adaletin yasal veya anayasal güvencelerinin temel bir ihlali olarak görülebilen mekânsal adaletsizliğin birbiriyle özdeşleştirilmesi söz konusudur. Kentsel politikalar, bu tür kararlarla başlangıcından beri endüstriyel kapitalist kenti, çoğunlukla zengin ve güçlü olanın avantajına göre şekillenmiştir. Endüstriyel kapitalist kentler fakir sakinlere karşı daha varlıklı kimselere büyük bir avantaj ve daha yüksek statü kazandıran coğrafyalar üretmek ve sürdürmek için çalışır. Harvey (2013), eşitsizliğin kentte yaşam kalitesine zarar veren mekânsal kalıplara neden olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla, eşitsizlik ve kaynakların adaletsiz birikimi evrensel insan haklarını zayıflatır. Kentsel süreçlerin kentsel yapısı ve mekânsal örüntüleri yer duygusunu etkilemektedir. Model ve yapıya bağlı olarak, aynı yer, bir birey için bağlılık geliştirdiği bir yer iken başka bir birey için böyle bir durum söz konusu olmayabilir. Hillier ve Vaughan (2007)’da

benzer bir şekilde *“The City as One Thing”* başlıklı makalelerinde, kentin farklı disiplinlerce iki bileşenden oluşan bir şeymiş gibi algılanmasının eksik taraflarını vurgularlar: Kent iki şeydir: mekânla birbirine bağlanan büyük yapılar bütünü ve etkileşimle birbirine bağlanan karmaşık insan olayları, aktiviteleri. Bunları, fiziksel ve sosyal kent olarak adlandırabiliriz. Kentsel pratik ve teori bu iki kenti de birbirine bağlamalı, fakat bunun için her ikisini de besleyen düşünümsel disiplinler gerekir. Bir başka deyişle, genel yaklaşım fiziksel kenti ön planda tutarken diğerini arka plana itmek veya tam tersini yapmak üzerinedir. İkinin bir arada, bütün halinde ele alınması gerekir.

Kentin bölgesel bir örgütlenmeye sahip olduğu söylenebilir; her bölge görece homojen değerleri, yarar fonksiyonları ve davranışları olan bir grubu içerir (Harvey, 2013: 66). Bu sosyo-mekânsal bölünmenin kalıpları, modern sanayi kentinin çıktıklarıdır. Modernizm sonrası kentlerde, zengin ve fakirler, bazen aynı mekânın farklı alanlarında, bazen yakın mesafede yaşarlar. Kentlerde yaşanan bu eşitsiz gelişim ile konut ayrımcılığının ortaya çıkması, modernitenin siyasal kökenlerinin temellerinden biridir (Byrne, 2001: 105). Mekânsal eşitsizlik günümüzde dünyanın birçok kentinde aşırı formlar almaktadır. Özellikle gelir konusunda, sosyal farklılaşma tipik olarak mekânsal bir kimliğe bürünür. Kent mekânları yoğun bir şekilde inişli çıkışlı bir yapıda oluşmuş olan mahalle ayrımını içermektedir.

Bu sosyo-mekânsal eşitsizlik kent merkezlerinde zenginlerin çevrelerindeki yoksul mekânlarından uzaklaşmak için yüksek duvarlar, silahlı koruma, kamera ve alarm sistemleri içeren, özel güvenlikli yeni lüks devre mülklere çekilmelerine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak fiziksel yakınlıkla yaşanan sosyal bütünleşme engellenmeye başlanmıştır. Yoksullar, savunmasız yaşam alanlarında yaşarken kentsel elitler dışlanmayı haklı çıkarmak için bu alanları çok çelişkili olan tehlikeli bir sınıf olarak tarif etmektedir. Caldeira tarafından açıklandığı gibi:

“Bu geri çekilmeyi meşrulaştırmaya ve korkuyu yeniden üretmeye yardımcı olan korku söylemleri farklı referanslar bulmaktadır. Sıklıkla onlar suç ve özellikle de şiddet suçuyla ilgilidir. Fakat aynı zamanda, yoksul ve marjinal gruplara ırk ve etnik kaygıları, sınıf önyargılarını ve referanslarını da içeriyorlar.” (Caldeira, 2001: 1)

Joseph E. Stiglitz, *“The Price of Inequality: How Today’s Divided Society Endangers Our Future”* (Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?) adlı kitabında; ABD’nin, varlıklı bir kesimin kapalı kapılar arkasında topluluklar halinde yaşadığı, iyi ulaşım ve sosyal aktivite olanaklarına sahip olduğu, çocuklarını pahalı okullara gönderdiği ve birinci sınıf sağlık hizmetlerinden faydalandığı, bu sırada, geri kalanların ise güvensiz bir dünyada, zorlu yaşam koşulları altında, en iyi ihtimalle ortalama bir eğitim ve sağlık hizmeti olarak yaşadığı bir ülkeye dönüştüğü ve bunun da sosyo-mekânsal ayrışmayı derinleştirdiği konusunda uyarıda bulunmaktadır. Stiglitz (2012: 32) göre *“Ülkede eşitsizlik, sadece gelir verilerinde değil, sağlık, eğitim, suçta da (her performans matrisinde) ortaya çıkıyor. Ebeveyn geliri ve eğitimindeki eşitsizlikler doğrudan eğitim fırsatları eşitsizliklerine yol açsa da, fırsat eşitsizlikleri okuldan önce bile başlıyor. Yoksul insanların doğumdan hemen önce ve sonra karşılaştıkları koşullarda, beslenme ve beslenme üzerindeki farklılıklara ve yaşam boyu*

etkileri olabilecek çevresel kirleticilere maruz kalıyorlar". Kent- sel ayırım mekânsal bir yaklaşımla ele almanın amacı ayırışma- nın olumsuz sonuçlarının üstesinden gelmek için kentsel tassa- rım alanındaki olanakları araştırmaktır. Kentsel form, kentsel ayırımı etkileyen birçok şeyin sadece bir bileşenidir.

Günümüzde mekânsal eşitsizliklerin en gözle görülebilir örne- ği her geçen gün artmakta olan kapalı yerleşimler ve kentlerin en gerçek fakat en göz ardı edilen mekânları olan gecekondü mahalleleridir. Bu noktada Lefebvre'nin mutlak mekân ve top- lumsal mekân konusunda yaptığı tespitler oldukça önemlidir;

"Mekânın yaşantısı teori dışında kalmaz. Bununla birlikte, teori, kavramları herkese duyurmak için yaşantıyı parante- ze almak zorunda değildir. Tersine yaşantı teorisinin parçası- dır ve tasarlamak ile yaşamak arasında ayrılık işe yaramaz. Yükselen kapitalizmin, 19. yüzyıl sonu ile Birinci dünya sava- şı arasında kalan ve her açıdan gelişme kaydedilen dönemi, işçi sınıfı için öncelikle periferide (merkez dışında) yoksul konutları yaygın bir biçimde ürettiği bilinmektedir. Öncele- ri karanlık bir koridorun, arka avlunun dibinde bulunan tek odalı yoksul konut bu dönemle birlikte, periferilere, banliyö- lere doğru taşındı. Daha sonra 20. yüzyıl ile birlikte yoksul konutları yok olma eğilimine girdi. Tıpkı zengin konutlarının yoksulların kümesi gibi evleri ile tezat oluşturması gibi banli- yö mekânlarındaki müstakim evler de "topluluklarla" güc- lü bir tezat oluşturur. Görünmez iç hudutlar, genel bir stra- tejinin ve tek bir iktidarın hâkim olduğu mekânı ayırmaya başlar. Bu hudutlar sadece -yerel, bölgesel, ulusal ve dünya çapındaki- düzeyleri ayırmakla kalmaz, insanların hayatta kalabilmek için "en basit ifadelerine" ve "en küçük ortak böl- lenlerine" indirgenmek zorunda kaldıkları bölgelerle, insan- ların rahatça yerleşebildiği, zamanlarının ve mekânlarının – bu temel lükslerinin- olduğu bölgeleri de birbirinden ayırır" (Lefebvre, 2016: 322).

Birbirine hiç benzemeyen ve özellikle Sanayi Devrimi sonrası derinleşmeye başlayan, iki ayrı dünyadan oluşan, bu resimde çok az buluşma ve etkileşim noktası vardır (İncedere, 2020). Dorling'in (2015: 123) *"Injustice: Why Social Inequality Persists"* kitabında vurguladığı gibi: *"Yüksek eşitsizlik koşulları al- tında varlıklı bir toplumda yaşamının bir etkisi olarak sosyal kutuplaşma mekânlar arasında artar. Yükselen sosyal dışlan- manın yansımaları arttıkça, farklı okullara giden çocukların eğitim çıktıkları arasındaki farklar daha da belirginleşir. Daha pahalı alanlarda ipotek borçlarıyla mülk satın almak, daha uzun vadeli bir 'yatırım' fırsatı haline gelir. Yoksulluk içinde eşitsizlik altında yaşamının zorlukları arttıkça, fakir insanlar- dan uzaklaşmak giderek daha cazip hale gelir ve çoğu insan için bir sosyal statü ifadesi olarak algılanır"*.

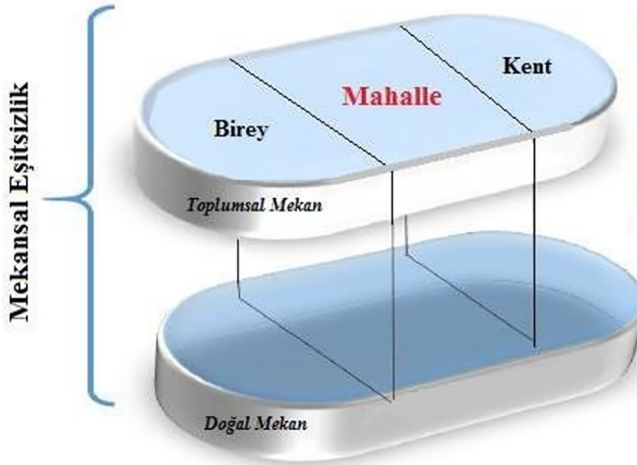
Ekonomik ve sosyal sistemin her alanında ortaya çıkan bu eşitsizliklerin çarpıcı bir şekilde mekâna yansımaya başlama- sı sanayileşme ile birlikte artan hızlı bir kentleşme sürecinin sonucudur. Toplumsal olarak, kentleşme modeli, genellikle kapalı topluluklar ve gecekondü bölgeleri ile karakterize edi- len mekânsal eşitsizlikler ve bölünmüş kentler yaratan çeşitli eşitsizlik, dışlama ve yoksulluk biçimleri üretir.

1.3. Mekânsal Bir Ölçek Olarak Kent ve Mahalle

Küreselleşme ve bölgesel yeniden yapılanma çağında, top-

lumsal mekânsal bağlamda konumlandırmak önemlidir. Smith (2017: 189)'e göre kapitalizmde denge yönünde gerçek bir eğilim vardır. Gerek siyasi gerekse coğrafi açıdan bu denge sorunu hayati önem taşır. Bu sorun kapitalist üretim tarzının nihai olarak yapısal çelişkilerini bir tür mekânsal çözümleme, *"bir mekânsal düzenleme"* ile gidermeyi ya da başka yere ta- şımaya başarıp başaramayacağı sorununu içerir. Bu ise ölçek meselesine işaret eder. Bu iki sorun eşitsiz gelişime dair genel bir teori üretiminde en önemli unsurlardır. Coğrafi eşitsizlik ve eşitlenme diyalektiği eşitsiz gelişim modelinin nihai sorumlu- sudur, ama bu süreci tamamen kendi başına belirlemez. Bu diyalektik hangi ölçeklerde işler ve bu ölçeklerin kendileri nasıl yaratılır? Coğrafi ölçeklerin anlaşılması kapitalizmin eşitsiz ge- lişimini tam olarak anlayabilmek için oldukça önemlidir.

Wallerstein (2016) kapitalist dünya sistemini, çekirdek, çevre ve yarı çevre olmak üzere üç kademeli ölçekle tanımlamıştır. Yazar çalışmalarında ekonomik olarak daha gelişmiş ülkelerde- ki (Avrupa ve Kuzey Amerika) kalkınma köklerine odaklanmış ve bunların dünyanın diğer bölgelerinde kalkınma ile nasıl iliş- kili olduğunu incelemiştir. Ona göre *"sosyal sistem birinci de- recede önemlidir ve az gelişmişlik hesaplarında dış faktörlere iç faktörlere göre öncelik vermelidir"* (Corbridge, 1986: 34). Smith (2017: 196) benzer bir şekilde kapitalizmde mekân üreti- miyle birlikte üç ölçeğin ortaya çıktığını savunmuştur: *"kentsel mekân, ulus-devlet ölçeği ve küresel mekân"*. Değerin belirlen- mesinde doğal olarak var olan şey bu ölçeklerde düzenlenmiş bütünleşik bir mekânsal ekonominin yaratılmasıdır. Bu dina- mik bir süreçtir. Bu ölçekler ne kadar sabitlenirse sabitlenisin değişime maruz kalır ve kapitalizmin eşitsiz gelişimi mekânsal ölçeğin durmaksızın belirlenmesi ve iç farklılaşması aracılığıyla düzenlenir. Eşitsiz gelişme, büyüme eğilimini ve yatırımın belirli yerlerde yoğunlaşmasını yansıtan kapitalist ekonominin özün- de bulunan bir özelliğidir. Bu alanlar, coğrafi konum, kaynak ta- banı, sermayenin bulunabilirliği veya iş gücünün becerileri ve yetenekleri gibi avantajların belirli bir kümesi tarafından tercih edilebilir. Belirli bir alandaki büyüme hızlanmaya başlayınca, yatırım, emek ve kaynakların çevredeki bölgelerden hızla emil-meye başlaması söz konusudur. Sermaye kar için fırsatlardan etkilenirken işçilere ise çok sayıda iş imkânı ve yüksek ücretler cazip gelmektedir. Gelişen alanların çevresindeki bu ölçekleri Mackinnon ve Cumers (2007) bölgesel ve yerel olmak üzere üç ana hat halinde incelemektedir. Kentlerin yeniden yapılandırıl-ması sürecinde mekânsal ölçek meselesi her türlü açıklamanın merkezinde yer almaktadır. Kentsel mekânın geçirdiği dönü- şümün kapitalizmin yarattığı eşitsiz gelişimi veya rant farkı- nın işleyişinin bir ürünü, gelişen bir hizmet ekonomisinin veya değişen yaşam tarzı tercihinin sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu bize yeterli bilgiyi sağlamaz (Smith & Williams, 2015: 36). Günümüzde mekânın, üretim tarzı kapsamında ekonomik boyutunun ve buna bağlı olarak da toplumsal ilişkileri şekil- lendirmesinin yanı sıra bireylerin benlikleri üzerinde yarattığı etkiler kent coğrafyası çalışmalarında ifadesini bulmaktadır. Kentsel mekânda ayırışma, kent içindeki farklı alanların varlığı- na işaret eder. Bunların hepsi farklı özelliklere sahiptir; zengin veya yoksul alanların olması, mahrum veya imtiyazlı kesimin olması, eski veya yeni mekânların olması, yüksek katlı apart- man blokları veya tek aile evlerin baskın olması veya sayısız başka faktör bakımından zıtlıklar olabilir (Kempen, 2007: 15) Bu araştırmada odak noktası bölünmüş bir kentteki bu farklı alanlardır. Bunlara atıfta bulunmak için mahalle ölçeği seçil- miştir.

Şekil 1. Mahalle ölçeğinde mekânsal eşitsizlik.
Figure 1. Spatial inequality at neighborhood scale.

Akyol-Altun (2010) mahalleyi bir kentin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün, yönetim bakımından bölündüğü, yapı bölgeciklerinden ve insan topluluklarından oluşan en küçük parçalardan her biri tanımlamıştır. Mahalle, sadece yönetsel değil önemli bir sosyal ve mimari birimdir. Mahallenin sayısız tanımı mevcuttur.

En çok kabul gören ve bu çalışma alanı olarak mahalle ölçeğinin seçilme nedeni mahallenin demografik özellikler ve konut özellikleri açısından homojen bir alan olarak görülmesidir. Kentler genel olarak pek çok farklı yapıdaki mahallelerin bir araya gelmesi ile oluşmuştur.

2. Yöntem

Bu çalışmada, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2016: 41). Nitel araştırmalarda, genellikle toplanan verilerin 1 ile 30 arasında bilgi kaynağından elde edilmesi tercih edilmektedir. Daha fazla kişi ile görüşme yapmaktan çok örneklem büyüklüğünün bilgi ihtiyacına göre belirlenmesi esastır (Fridlund & Hildingh, 2000; Crang & Cook 1995: 35).

Araştırmada nitel görüşme formatları arasından, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler seçilmiştir. Araştırmada görüşmecilerin tamamı anonim hale getirilmiş ve metinde gerçek isimleri yerine bir kod ile temsil edilmiştir. Nitel görüşme soruları tasarlandıktan sonra yarı yapılandırılmış sorular hazırlamak için alan birkaç kez ziyaret edilmiş ve planlanmamış pilot görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar görüşülen kişinin bir tanıdığına yönlendirmesi ve bu sürecin bu şekilde devam ettiği bir yöntem olan kartopu yöntemi ile seçilmiştir (Bryman, 2006). Çeşitli geçmişlere sahip görüşmeciler, görüşme randevusu almak için kilit giriş noktaları haline gelmiştir. Görüşmelerin çoğu (görüşülen kişilerin istekleri doğrultusunda yerel bir kafe, bahçe veya topluluk merkezinde yapılan birkaç görüşme dışında) görüşülen kişilerin evlerinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler 35-55 dakika arasında sürmüştür ve ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Çalışma verilerinin işlenmesi aşamasında 14 kişi ile yapılan görüşmelerde yeterli doyuma ulaşıldığı tespit edilmiş ve çalışmanın 14 görüşme ile sınırlandırılmasına karar verilmiştir.

Nitel araştırmalarda, fenomenoloji, hermenetik, temelli teori, etnografi, fenomenografik ve içerik analizi gibi çeşitli analiz yöntemleri kullanılmaktadır (Burnard, 1991; Jacobson & Nida 2019; Cihangir & Demirkan, 2020). Araştırma bulgularının analizinde "içerik analizi" kullanılmıştır. Nicel araştırma yöntemlerinin aksine, nitel analiz, belirli bir bilimle bağlantılı değildir ve izlenecek daha az kuralı vardır. Tüm süreç boyunca nitel bir perspektife uyulmuş ve sonuçları mümkün olduğu kadar güvenilir kılan titizlik ve güvenilirliğin sağlanması amaçlanmıştır. Çalışmada Yalı ve Cumhuriyet mahallesindeki katılımcılar üzerinden "demografik ve sosyo-ekonomik özellikler", "konut", "mahalle", "mahalleye bağlılık ve algı", "mekânsal ayrışma desenleri" boyutlarıyla ilgili analizler yapılmıştır. Derinlemesine görüşmeler ile elde edilen bulgular içerik analizi doğrultusunda "dokümantasyon", "kodlama", "kategorileme" ve "temalar" şeklinde analiz edilmiştir.

2.1. Araştırma Grubu

Araştırma örnekleme nüfusu 2018 yılında 331.020 olarak tespit edilen Karşıyaka ilçesinin Yalı ve Cumhuriyet mahallelerinden seçilmiştir. Örnekleme, belirlenen mahallelerde oturmak şartıyla 18-65 yaş aralığındaki kişiler dâhil edilmiş ve temsil güvenirliğini artırmak için dâhil edilen yaş grupları arasında heterojen bir dağılım kurulmaya özen gösterilmiştir. Her iki örneklem alanında görüşme yapılan katılımcılar 8 tanesi kadın, 6 tanesi erkek olmak üzere toplam 14 kişidir. Görüşme yapılacak kişiler seçilirken hem örneklem büyüklüğünü dengelemek hem de popülasyonun çalışmanın amacına uygun bir yayılımı temsil etmesi amacıyla her iki mahallenin yoğun mekânsal organizasyonunu içeren alanlara odaklanılmıştır.

Katılımcıların 7 tanesi Cumhuriyet Mahallesi'nde gecekonduda yaşamaktadır. Geri kalan 7 Katılımcı Yalı Mahallesi'nde yer alan Mavişehir Modern 3, Mavişehir Soyak ve Park Yaşam Mavişehir kapalı yerleşim alanlarından seçilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin yapıldığı katılımcıların özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

2.2. Araştırma Alanının Seçilmesi

Araştırmanın yapılacağı mekânlar, İzmir kenti kapsamında mekânsal parçalanmanın ilk ve yoğun etkilerinin görüldüğü Karşıyaka İlçesi'nden seçilmiştir. Ölçek olarak mahalle ölçeği kullanılmıştır. Araştırma alanı olarak seçilen Yalı Mahallesi ve Cumhuriyet Mahallesi ekonomik, kültürel, fiziksel yapı yerleşim düzeni ve mekânın kullanımı açısından farklı özelliklere sahip çalışma yönteminde belirtilen karşılaştırmalı analize imkân tanıyan mekânlardır. Alan çalışması için seçilen bu mekânlar klasik mahalle yapısı ve kentsel alanların parsel parsel ayrılmasına neden olan kapalı yerleşimler üzerinden bir sosyo-mekânsal okumaya olanak tanımaktadır. İzmir kentinin Karşıyaka İlçesinde yer alan Yalı ve Cumhuriyet mahallesinin sosyo-mekânsal mekanizmaları incelemek için uygun bir örneklem olarak seçilmesinde 4 temel kıstas etkili olmuştur: (1) Bu mekânlar İzmir'de hem yoksulluk hem de zenginlik açısından marjinalleşmiş alanlardır. Sosyal ayrışma etkileri ve bunların altında yatan sosyal mekanizmaların Türkiye bağlamında herhangi bir yerde temsili olabilmesi açısından uygun bir örnek olarak görülmeleri; (2) Kapitalizm sonrası hızlı kentleşme sonucu oluşan gecekonduların (Cumhuriyet Mahallesi) ve özellikle neoliberalizmin kentsel alanda yarattığı mutenalaş-

Tablo 1. Görüşme örnekleminin özellikleri.**Table 1.** Characteristics of the interview sample.

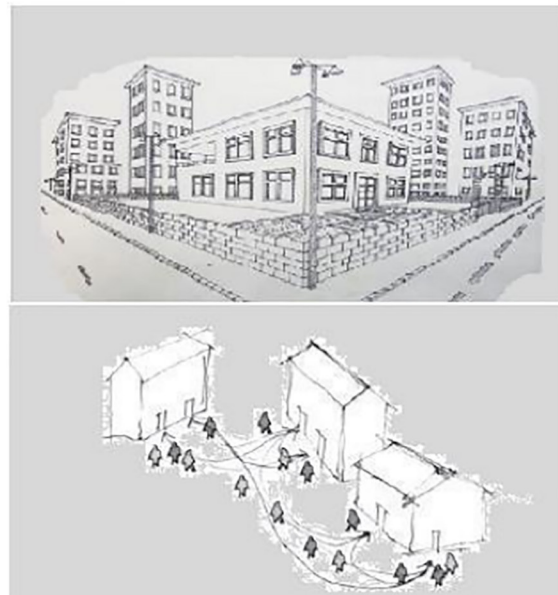
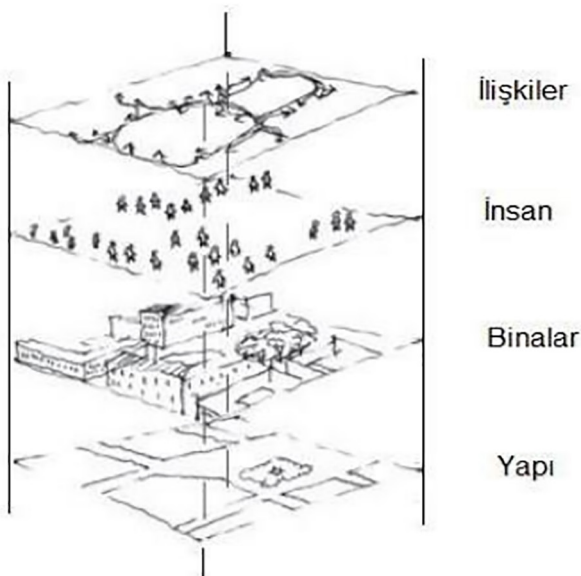
	Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Yaşadığı Yer
Cumhuriyet Mah.	K. 1	Kadın	22	Çalışmıyor	6653 sk.
	K. 2	Kadın	45	Ev Hanımı	6653 sk.
	K. 3	Kadın	49	Tuhafiyeci	6653 sk.
	K. 4	Kadın	56	Emekli	6720 sk.
	K. 5	Erkek	33	Seyar satıcı	6720 sk
	K. 6	Erkek	48	Yorgancı	6653 sk.
	K. 7	Erkek	59	Emekli	6653 sk.
Yalı Mah.	K. 8	Kadın	38	İşletmeci	Modern Mavişehir 3
	K. 9	Kadın	41	Yaşam Koçu	Soyak Mavişehir
	K. 10	Kadın	57	Emekli	Modern Mavişehir 3
	K. 11	Erkek	40	Mühendis	Soyak Mavişehir
	K. 12	Erkek	42	Doktor	Modern Mavişehir 3
	K. 13	Erkek	45	Mühendis	Park Yaşam Mavişehir
	K. 14	Erkek	60	Emekli	Park Yaşam Mavişehir

tırma / kentsel dönüşüm sürecinin devamında gelişen kapalı yerleşimlerin (Yalı Mahallesi) mahalle ölçeğinde temsiline sahip olmaları; (3) Heterojen karakterli mahalle yapısı (yoğunluk, sosyal profil, konut tipleri, konut üretim yöntemi) özelliklerini taşımaları; (4) Tarihi 1960'lara dayanan plansız ve illegal gelişimin bir temsili olan mekânsal örgütlenmenin (gecekondu mahallesi) yanı sıra özellikle 1980 sonrası gelişmeye başlayan rant odaklı ve planlı gelişimin temsili bir arada barındırılması. Çalışma alanlarının belirlenmesinde bu 4 temel kriterin yanı sıra dikkat edilen hususlardan bir tanesi seçilen mekanların oluşumunun ve sakinlerin yerleşme sürelerinin 5 yıldan fazla olmasıdır. Çünkü sakinlerin yer bağlılığı konusunda bir anlam oluşması için belirli bir zaman (en az 5 yıl) geçmiş olmalıdır. Bu durum Low ve Altman (1992: 1) tarafından "... İnsanların yerlere bağlanması" olarak tanımlanmıştır. Son olarak etkili bir karşılaştırma yapabilmek için çalışma alanlarının farklı tasarımlar, konut kompozisyonları, konumlar, mevcut kaynaklar ve tesisler açısından ayırt edilebilecek yapıya sahip olmasına dikkat edilmiştir.

3. Bulgular

Araştırmanın amacı doğrultusunda Karşıyaka'da üst orta sınıfa hitap eden kapalı yerleşimlerin ağırlıkta olduğu "Yalı Mahallesi" ve gecekondu alanlarının ağırlıkta olduğu "Cumhuriyet Mahallesi" çalışma alanı olarak seçilmiştir. Bu mahalleler bize kentsel dönüşümün ve kentsel büyümenin farklı yerel, toplumsal ve kültürel özelliklere sahip olarak meydana gelen karmaşık ve çok yönlü koşullarını ortaya koyma fırsatı sağlamaktadır

Yapılan araştırmalara göre, Karşıyaka'da en sorunlu bölgeler Cumhuriyet Mahallesi, Örnekköy ve Yamanalar'dır. Bu mahalleler nüfus ve demografik özellikler açısından eğitim seviyesinin ve hane halkı gelirinin düşük olduğu, mekânın kamusal, yarı kamusal ve özel mülkiyet olarak konumlandığı, genelde gecekondu tarzı mesken tipine sahip olan geleneksel alt ve alt orta sınıf mahalleleridir (İncedere, 2019).

Şekil 2. Kapalı yerleşimler ve gecekondu mahallesinde mekânsal yapı.**Figure 2.** Closed settlements and spatial structure in the gecekondu neighborhood.

Karşıyaka'da bu yapının tersi özelliklere sahip ve kapalı yerleşimlerin yoğunlukta olduğu alanlar olarak ise Mavişehir ve Yalı Mahalleleri ön plana çıkmaktadır. Bölgedeki rant değerinin artması ile son dönemlerde gelişme gösteren diğer kapalı yerleşim alanları ise Mustafa Kemal Mahallesi, Zübeyde Hanım Mahallesi ve İnönü Mahallesi'dir. Bu kapalı yerleşim alanları ile gecekondular arasında kentsel doku ve sosyo-ekonomik yapı açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Sosyo-mekânsal olarak oldukça farklı gelişen Yalı ve Cumhuriyet mahallelerinde var olan sosyo-mekânsal korelasyonlar ve eşleşmeler, mahalle düzeyinde faaliyet gösteren belirli barınma mekanizmalarının potansiyel açıklayıcı faktörler olabileceğini göstermektedir (İncedere, 2019) Bu nedenle yerel konut sistemlerine dikkat edilmelidir. Gayri resmi konut piyasaları, günümüzde mirası devam eden farklı mekânsal organizasyon ilkelerini çerçevelemiştir. Bu bağlamsal ayrılmalar, kentsel eşitsizliklerin üretiminin anlaşılmasında önemlidir.

3.1. Bir Gecekondu Mekânı Olarak Cumhuriyet Mahallesi

Hızla kentleşen alanlarda sermaye kar için fırsatlardan etkilenirken, işçilere ise çok sayıda iş imkânı ve yüksek ücretler cazip gelmektedir. Gelişen alanların çevresindeki bölgeler çoğunlukla daha az gelişmiş alanlardır ve büyüme alanına kaynak ve emek sağlayan bir alt rol üstlenirler (Mackinnon & Cumbers, 2007). Cumhuriyet Mahallesi bu şekilde gelişen alanlardan birisidir. Gecekondulaşmanın yoğun olduğu 1960-1980 dönemi arasında İzmir Belediyesi gecekondu oluşumunu önlemek için birçok tedbir almıştır. Cumhuriyet Mahallesi'nde yaptırılan sosyal konutlar buna iyi bir örnektir.

Bölgede 1980 yılında, dar gelirli vatandaşlar için 530 konut yaptırılmıştır. Bu çalışmalara ek olarak, Karşıyaka Belediyesi, Cumhuriyet Mahallesi ile Çiğli arasındaki 110 dönümlük Belediye arsasının, 7 bin konut yapımı için, parsellenerek dar gelir vatandaşlara dağıtımını yapacağını bildirmiştir. Cumhuriyet Mahallesi çevresinde 1960'lı yıllarda da 775 Sayılı Yasa kapsa-

mında arsa dağıtımı yapılmış, ancak bu alanlar daha çok kaçak konutların yapıldığı bir mahalleye dönüşmüştür (Özkan, 2006). Cumhuriyet Mahallesi 1970 yılından sonra iş ve daha iyi yaşam şartları arayışı gibi farklı sebeplerle daha çok Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden göç eden kişiler tarafından kaçak yapılar şeklinde kurulmuştur.

“Ben burada doğmuşum. Annemler Ağrı'nın köyünden buraya gelmişler, ilk babam gelmiş çalışmak için. Sonra annemle evlenmişler. O zamandan beri bu mahallede yaşıyoruz” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli).

Mahalleye bu bölgelerden göçler ağırlıklı olarak Erzurum, Erzincan, Bartın, Elazığ, Trabzon illerinden göç etmiştir. Mahalle-yi oluşturan topluluğun geldikleri bölgenin yansımalarını mahalle mekânında da gözlemlemek mümkündür. Yaşanan hızlı kentleşme süreci ile pek çok kentsel alanda yok olan mahalle marketi terzi ve kuaförü, kiraathane, kunduracı, yorgancı, nalbur gibi dükkanların Cumhuriyet Mahallesi'nde hala faaliyetini sürdürdüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra bu mekânlara verilen isimlerin göç edilen yere ait çağrışımlar içermesi bu mahallede yaşayan kişilerin göç ettikleri yerlere ait kimliklerini korumaya çalıştığını göstermektedir. İç ve dış göçlerin ana nedeni göç edilen yerdeki zorlayıcı koşullardır. Kırsal alanda yaşanan geçim sıkıntısı en önemli göç nedeni arasında sayılabilir (Gümüş vd., 2013: 234). Genel olarak iş bulma ve daha iyi yaşam amacıyla göç eden toplulukların oluşturduğu Cumhuriyet Mahallesi, 1975'ten sonra kurulan bir gecekondu mahallesi-dir. Türkiye'de bu dönem göç ederek gecekondu bölgelerine yerleşmiş olan kişiler önceki dönemlerdekinin aksine plansız ve aceleci bir göç süreci yaşamamıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerle elde edilen bilgiler de iş olanakları ve barınma açısından gerekli şartlar sağlandıktan sonra göç edildiği yönündedir. Bu dönemde göç sürecine katılan kişiler göç ettikleri bölgedeki ekonomik ve sosyal şartlardan çok tanıdık ve akrabaların bulunmasına ve iş olanaklarına öncelik vermişlerdir.

Fotoğraf 1. Cumhuriyet Mahallesinden görünüm.
Photo 1. View from Cumhuriyet mahallesi.

"15 yıl oldu geleli. Trabzon'dan taşındık. Oralarda iş imkanı kalmamıştı bize. Buraya dükkân açmak için geldim, tanıdıklar vardı. Onların dükkânını kiraladık." (K1. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 54 yaşında, yorgancı).

"Yaklaşık otuz yıl önce Erzurum'dan taşındık. O zamanki dönemde orada yaşamak çok zordu. ...Ben buraya babam buraya geldiği için geldim. Babam buraya gelmiş, bakkal açmış, bir tercih yok aslında. Neden buraya gelmiş onu da hiç sormadım (gülüyor)." (K5. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 41 yaşında, kırtasiyecisi)

Günümüzde nüfusu 13. 952 olan Cumhuriyet Mahallesi, ilk yıllarda şimdiki İnönü ve Mustafa Kemal Mahallesi'nin bulunduğu yerleri kapsıyordu. Ancak son yıllarda nüfus artışıyla üçe bölünmüş ve eski Cumhuriyet Mahallesi alanında iki mahalle daha oluşmuştur. İlk kurulduğu yıllarda kırsal alan olarak kabul edilen alan 6732 sokaktan itibaren yukarı kesimlerine İnönü Mahallesi, daha üst kesimlerdeki yerleşimlere ise Mustafa Kemal Mahallesi adı verilmiştir (Tekin, 2016).

Anadolu Caddesi'nin kuzeyinde kalan kısmını oluşturan Cumhuriyet Mahallesi ise genel olarak bir ile üç kat arasında değişen ve yapı kalitesinin düşük olduğu bir bölgedir. Katlı imar aflı binaların oluşturduğu mahalle, kent çevresindeki hızlı kentleşme ve kontrolsüz iç göçler nedeniyle gecekondu alanı olarak gelişmiş ve zamanla ıslah imar planları ile yasallaşan konut alanlarına dönüşmüştür.

Harvey'in "Asi Şehirler" kitabında vurguladığı gibi (2013), servet ve iktidarın dağılımındaki artan kutuplaşmanın sonuçları kentlerin mekânsal formu üzerinde geri dönüşsüz izler bırakmakta, onları giderek etraflı çevrilmiş kent parçaları, güvenlik kontrollü konut alanları ve sürekli olarak gözetim altında tutulan özelleştirilmiş kamusal mekânlardan oluşan kentler haline getirmektedir. Mülkiyet üzerindeki hakların ve mülk değerinin neoliberal çerçevede korunması, orta sınıf için bile egemen siyaset biçimi haline almıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kent, birbirinden ayrı kısımlara bölünmüştür ve bunların her biri küçük birer devlet görünümü arz eder. İmtiyazlı okullar, golf sahaları, tenis kortları, 24 saat devriye gezen güvenlik görevlileri gibi her türlü hizmetten istifade eden varlıklı semtler ile hiçbir sosyal imkâna sahip olmayan, kötü alt yapı, sağlık ve eğitim imkânlarına sahip, güvenlik unsurundan yoksun yerleşmeler çok yakın mesafelerde yer almaya başlamıştır. Her bir kent parçası özerk bir yaşam sürer. Her iki mahallede görüşme yapılan katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi bu koşul-

lar altında, neo liberalizmin sürekli yayılan zengin ve imtiyazlı kesime yönelik çıkarıcı tutumu zaten tehdit altında olan kent kimliği, yurttaşlık/hemşericilik, aidiyet, bağlılık ve tutarlı bir kentsel politika gibi idealler konusunda ısrarcı olmayı giderek güçleştirmektedir. Gecekondu mahallesinde yaşayan görüşmecilerin sosyal imkânlar konusundaki yetersizlikleri dikkat çekmektedir.

"Valla burada hiç bir şey yok, sosyal imkân falan yok burada. Bir tek parkımız var ona da biz gitmiyoruz, yani beni cezbetmiyor. Zaten orada da uyuşturucu kullanıyorlarmış. Kendimiz de görüyoruz gençleri, korkuyoruz" (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

Ancak sosyal imkânlardaki yetersizliklere rağmen özellikle 10 seneyi aşkın bir süredir mahallede yaşamını sürdüren görüşmeciler diğer mekanlara göre yaşadıkları mahalleye bağlılık geliştirmiş ve söz konusu güvenlik sorunu, sosyal imkansızlıklar ve yetersizliklere rağmen yer değiştirme konusunda isteksizdir.

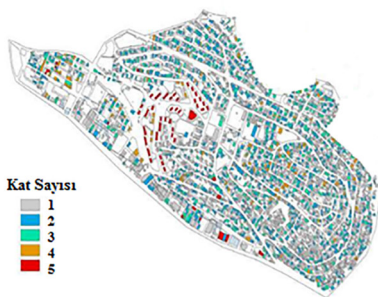
"İnsanlar için Karşıyaka'da en iyi yerler zenginlerin yaşadığı Mavişehir, Bostanlı gibi ama bence oralar çok iç içe, havasız bence, her yer yüksek bina, iç içe ve çok trafik var. Burası biraz düzeltilmiş olsa yine ben burada kalmayı isterim. Cumhuriyet'e girince oh diyorum kendi toprağıma geldim. Çocukluğum, gençliğim burada geçti." (K7. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 50 yaşında, ev hanımı)

Mahalle'de sosyal yaşam ve komşuluk ilişkilerinin klasik mahalle dokusuna sahip olduğunu, bu alanlarda komşuluk, yardımlaşma ve sosyal bütünlüğün görüldüğünü söylemek mümkündür.

"Mahallede yaşayan insanlar genelde Anadolu kesiminden insanlar. Örf, adet, komşuluk ilişkileri açısından güzel bir ortam var" (K3. Gecekondu mahallesinde yaşıyor erkek. 43 yaşında, esnaf)

Açıkça ortaya çıkan bir diğer husus ise özellikle son 15-20 yılda etkisi daha fazla hissedilen küreselleşme ve neoliberalizmin etkisi ile klasik mahalle dokusunda yaşayan insanlar arasında da komşuluk, yardımlaşma gibi sosyal ilişkilerin azalmış olmasıdır.

"Eskiler kalmadı değişti. Eski insanlar kalmadı hepsi gitti. Önceden herkesin kapıları açıktı, şimdi kimse kimsenin kapısını çalamıyor. Herkesin zihin yapısı da değişti. Yukarısı yani yamaca doğru olan alan (İnönü Mahallesi'nden bahsediyor) daha da berbat. Onlar bize geliyor o yüzden de burası iyice

Fotoğraf 2. Cumhuriyet Mahallesi kat analizi (Sağ)³, Cumhuriyet Mahallesi'nden bir görünüm.
Photo 2. Cumhuriyet District floor analysis (right), a view from Cumhuriyet District.

³ Kat analizi görseli Karşıyaka Belediyesi Arşivinden Alınmıştır.

bozuldu. Örnekköy'e de yeni binalar yapınca oradan insanları kovdular. Oradan da Çingeneler geldi. Tam berbat, cür-cuna bir mahalle oldu burası" (K7. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 50 yaşında, ev hanımı)

Gecekondu mahallelerinde insanlar, bu bölgede yüksek olan hırsızlık, alkol, uyuşturucu ve silah kullanımı nedeniyle kendilerini güvende hissetmemektedirler. Özellikle kadınların genel olarak yaşadıkları mekânda, kendilerini güvende hissetmedikleri, kaygılı ve sınırlı bir yaşam sürdürdükleri görülmüştür.

"Burasi özellikle 15-20 yıldır hiç güvenli değil. Önceden olsa güvenliydi ama artık güvenli değil. Sokağa çıktığımda özellikle de belli saatlerden sonra kendimi güvende hissetmiyorum. Hava karardıktan sonra dışarı çıkamıyorum. Şimdiki gençler beni tedirgin ediyor. Çünkü ne yapacakları belli değil. Ot, eroin kullanan, belinde silahı olan insanlar var burada. Kendi çocuklarım bile erkek olmalarına rağmen geç saatlerde sokağa çıkmazlar." (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

"Güvenli olduğunu düşünmüyorum; çünkü çok fazla serseri var. Gençlerin çoğu serseri. Gece evde yatarken bile baya rahatsız oluyoruz. Evde bile güvende hissetmiyoruz. Geçen sene hırsız girmişti ondan beri psikolojik olarak rahatsız hissediyorum. Sabah sokağa çıktığımda da rahatsız hissediyorum". (K2. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor).

Görüşmelerden elde edilen veriler ışığında gecekondu mahallerinde güvenlik kaygısının kadınlara göre erkeler üzerinde daha az hissedildiğini söylemek mümkündür.

"Mahalle güvenli, güvensiz diyemem ama güvenlik önlemleri, polis denetleme falan zayıf. Yani mahalledeki insanlar çok tehlikeli değil ama dışarıdan gelen hırsız, uyuşturucu, silah kullanan kişilere karşı herhangi bir engel olmadığı için sorunlu bir hale geliyor. Yoksa burada uzun süredir yaşayan insanlardan kimseye zarar gelmez. Herkes kendi halinde... genelde aileler var. Burada hiç kimse kimsenin kadını kızını rahatsız etmez... Ancak uyuşturucu olayları çok var. Gençleri alıştırmışlar. Hatta adam geliyor burada gözümün önünde uyuşturucu satıyor. Polisler de bunu görüyor aslında, kaç kere de söyledik ama bir müdahalede bulunmuyorlar. Onlar da bu işin içinde diye tahmin ediyoruz. Çünkü çok fazla görmezden geliyorlar. Bu kadarı hiç normal değil. Çocuklar zehirleniyor göz göre göre bizim de elimizden bir şey gelmiyor" (K3. Gecekondu mahallesinde yaşıyor erkek, 43 yaşında, esnaf)

Sosyo-ekonomik imkânların mekânlara göre azalıp çoğalması özellikle dezavantajlı grup için kentsel mekândan ayrışma unsuru oluşturmaktadır.

"Kentten uzak ve kopuk hissediyorum. Aslında her şeyden uzak hissediyorum. Onların (kapalı yerleşimde yaşayanları kastediyor) yaşamları farklı, onların gezecek, eğlenecek yerleri var. Oturacak yerleri var. Bizim yok. Mesela akşam dükkânı kapat doğru eve gitmek zorundasın. Hava almak

için mahallede gezeyim desen can güvenliğim bile yok. Bir yer yok gidecek." (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

"Kentte yaşıyor gibi değiliz zaten biz. Kentten ayrılmış hissediyorum tabii çünkü Cumhuriyet (Mahallesi) daha çok böyle kuytuda kalıyor, yani yokmuş gibi hissediyorum burası yokmuş gibi." (K2. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor).

Cumhuriyet Mahallesi'nin kurulduğu zeminin %96 sağlam raporuna sahiptir. Bu durum özellikle son dönemlerde kentsel dönüşüm alanı olarak gündeme gelmesinde etkili olmuştur. Ayrıca mahallede 3 tane eski taş ocağı bulunmaktadır ve mahalle kurulmadan önceki yıllarda faaliyet gösteren taş ocaklarının bulunduğu yerler göçlerle birlikte yerleşim yerlerine dönüşmüştür (Tekin, 2016). Mahalledeki, eski taş ocağının bulunduğu bu bölgede, birkaç yıl önce, aşırı yağışlara bağlı olarak heyelan ve kaya düşmesi olayları yaşanmış. Bu durum yaklaşık 26 bin m² alanda yaşayan 500 vatandaş için acil olarak geçici ve kalıcı çözümler üretilmesini gerekli kılmıştır. Bölge, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Riskli Alan ilan edilmiş ve planlama yetkisi Karşıyaka Belediyesi'ne verilmiştir. Arazinin jeolojik ve jeoteknik etüt çalışmalarını tamamlayan belediye, Cumhuriyet Mahallesi'nin çehresini değiştirecek bir kentsel dönüşüm projesi hazırlamıştır.⁴ Düzenlenen son plana göre Cumhuriyet Mahallesi'nin tamamını, İnönü ve Örnekköy Mahalleleri'nin bir kısmını kapsayan, yaklaşık 136 hektarlık bir alana yönelik 1/1000 ölçekli uygulama imar revizyonu kabul edilmiştir. Daha çok gecekondu tipi konutların yoğun olduğu Cumhuriyet Mahallesi konumu itibarıyla kapalı yerleşimlerin yoğunlukta olduğu Yalı Mahallesi ve son dönemde artış gösterdiği İnönü ve Mustafa Kemal mahallelerine oldukça yakındır. Bu alanlarda yoğunlaşan kapalı yerleşimlerin bir uzantısı olarak Cumhuriyet Mahallesi'nin kuzeybatı bölümünde 2015 yılında ilk kapalı yerleşim alanı olarak Palmiye Park Sole projesi inşa edilmiştir. Bu gelişmeler bölgedeki kentsel dönüşüm sürecinin etrafındaki kapalı yerleşim alanları ile birleşme ve bütünleşme yönünde olacağını göstermektedir.

3.2. Karşıyaka'da Kapalı Yerleşimlerin Gelişimi ve Yalı Mahallesi

Karşıyaka İlçesi'nin birçok yönden orta ve üst gelir grubu insanları çeken olumlu yönleri tüketim kültürüyle birlikte ilişkilendirilen kapalı yerleşim kavramının yeni yaşam alanları olarak ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Akyol-Altun (2008)'a göre, bu mekânlar, yeşil alanları ve sosyal tesisleri bir arada sunması, depreme dayanıklı olması, güvenli ve izole olması gibi artı yönleri ile tüketim kültürüne eşlik etmiştir. İnsanların kent içinde küçük oranlarda buldukları fonksiyonların hepsini bir paket halinde sunarak cazip olması hedeflenmiştir. Karşıyaka'da ilk kapalı yerleşim alanı olarak gelişen Mavişehir Mahallesi'ndeki kapalı konut siteleri de bu süreçte üretilmiştir. Konut olarak pazarlanan bu yerleşimler, konut anlamı olan aidiyet duygusu yaratma, aileye ve yere bağlılık anlamlarından uzak, izole hayatlar sunmuştur. Bu izole hayatlarla birlikte ortaya çıkan eşitsizlik ve mekânsal ayrışmalar da, kapalı site oluşum sürecinin sonuçlarından birisi olarak yorumlanmıştır (Altun, 2011). Bu

⁴ Karşıyaka Belediyesi tarafından 1987 yılından itibaren Cumhuriyet Mahallesi'nin de dahil edildiği 4 tane imar planı düzenlenmiştir. Bunlar sırasıyla (Karşıyaka Belediyesi Arşivi, 2019): 02.10.1987 Tarihli Cumhuriyet, Örnekköy, Yamanlar İmar Planı, 28.02.1994 tarihli Cumhuriyet, Örnekköy, Yamanlar Y koşulu Planı, 24.01.2000 Cumhuriyet, Yamanlar, Örnekköy Revizyon İmar Planı, 27.03.2019 tarihli Cumhuriyet, İnönü ve Örnekköy Mahalleleri 1/1000 Ölçekli Kentsel Yenileme Amaçlı Revizyon İmar Planı (<http://www.karsiyaka.bel.tr/tr?lang=tr>).

gelişmelerin sonucunda özellikle 1990 sonrası, Karşıyaka'da lüks kapalı topluluklar ve çoğunluğu farklı illerden göç ile gelmiş yoksul insanlar tarafından yapılmış veya yaptırılmış evler ve arazilerden oluşan gecekondular arasında çarpıcı bir karşıtlık ortaya çıkmaya başlamıştır.

“Yani bizim karşı tarafımız yani tren yolunun diğer tarafı gecekondular mahallesi, doğrudan karşı karşıyayız. Yine yakınımda kentsel dönüşüm uğrayan bir bölge var : Şemikler bölgesi, yakın sayılır bize orada bir gecekondular yaşantısı ve düşük bir profil var. ... Demiryolunun karşısında belli bir grup var. O grubun gerek ateş yakması, gerek silahlı çatışmalar yaşamaması bizdeki profil açısından çok farklı bir dünyaya götürüyor. Yani dibinde ayrı bir dünya var. Onun şokunu yaşıyoruz ve zaman zaman doğrudan rahtsızlığını da hissediyoruz.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor).

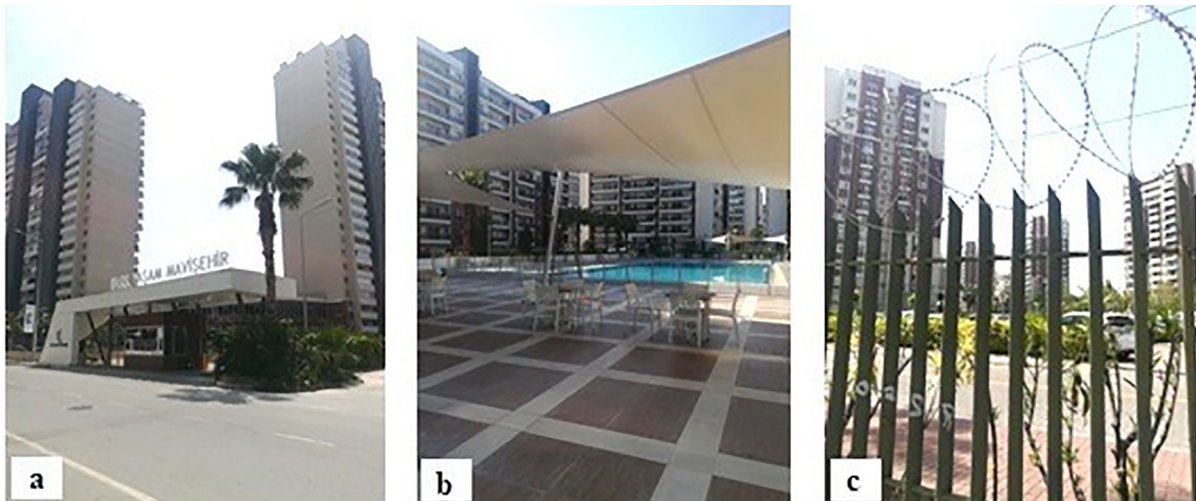
Görüşme yapılan katılımcılar Lynch'in “Kent İmgesi” kitabında vurguladığı gibi (2016) sosyo-ekonomik ayrımları yaşam alanlarında hissetmekte ve buldukları mekânı buna göre sınırlamaktadırlar. Kişilerin algılanan mahallelerinin sınırlarını etkileyen faktörlerden birisi belirli alanlardan hoşlanıp hoşlanmamalarıdır. Genellikle farklı konut tipleri ve yerleşik kompozisyondaki farklılıklar arasındaki sınırlar, mekânsal olarak da sınırlama olarak işlev görebilir. Yalı Mahallesi'nde olduğu gibi bazı mahallelerde, lüks ve konforlu evler, gecekondular alanlarının hemen karşısında durmaktadır. Her iki örnek alanında yaşayan görüşmecilerin genellikle çok sınırlı sosyal ilişkileri vardır ve buna bağlı olarak mahallelerini sınırlandırır.

Karşıyaka'da mekânsal ayrışmayı şiddetlendiren lüks konutun kamu ortaklığında üretilen erken örnekleri olan Atakent (1986-1989) ve Venedik Evleri (1988)'nin ardından ortaya çıkmıştır. Fonksiyonel ve mekânsal çeşitlilik açısından daha zengin olanaklar sunan kapalı yerleşimlerin ilk örnekleri ise 1995 yılından sonra Mavişehir'de görülmeye başlanmıştır. Çok katlı blokların ve tripleks villaların bir arada gözlendiği bu alanlar, kentin orta ve üst gelir grubunun taşındığı bir lüks konut alanı haline gelmiştir. Mavişehir Mahallesi'nde görülen bu yoğun kapalı yerleşim alanların, 2005 sonrası dönemde Yalı Mahallesi'nde de hızla arttığı görülmektedir.

“İlk biz buraya geldiğimizde çok fazla site yoktu etrafta. Zamanla yeni yeni siteler yapıldı etrafımız da doldu. Özellikle son zamanlarda çok fazla site yapıldı. Bundan sonra daha farklı, bölünmüş bir durum da oldu çünkü burası izole alanlarla doldu ve kurtarılmış alan gibi durmaya başladı. Açıkçası kamusal bir mahallede gezerkenki gibi olmuyor. Her yere bir şekilde izinle giriliyor ve her yer kamera ve duvarlarla çevirili. Herkes kendi dünyasını oluşturmuş yani herkesin ayrı bir dünyası var 197 diyebiliriz. Herkes sitenin şartlarına göre ayrı bir dünya yaşıyor.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor)

Yalı Mahallesi'nin bir yerleşim alanı olarak kullanılması çok uzun yıllar öncesine dayanmamaktadır. Bölge imara açıldığı 1990 yılı öncesinde narenciye ve pirinç üretimi için kullanılan bir tarım alanıdır. Mahalle'de özellikle 2000 yılından beri kentleşme çalışmaları yapılmaktadır. Yalı Mahallesi 2 bölüm olarak değerlendirilebilecek bir yapılaşmaya sahiptir. Buna göre Atakent Mahallesi ile İZBAN banliyö hattı arasında kalan ve geçmiş dönemlerde yapılaşmış yapılar ile son zamanlarda eski yapıların yıkılıp yerine yeni ve kapalı yerleşimlerden oluşan yapıların inşa edildiği Mavişehir Mahallesi'nin kuzeyindeki bölgeler olarak gruplandırılabilir. Mavişehir'in kuzeyinde yer alan Yalı Mahallesi'nin bu alanında sağlıksız koşullarda yaşayan 462 ailenin çarpık yapılaşmaya son vermek için mahallede yerleşimin başlamasından 25 yıl sonra yapılan kentsel dönüşüm projesi ile Zübeyde Hanım Mahallesi'nde yapılan 808 adet TOKİ konutuna taşınması ile form değiştirmiştir. Ancak bu uygulama yapılırken insanların yaşam tarzları ve sosyal davranışlarına uygun düzenlemeler yapılmadığı için pek çok vatandaş mağdur olmuştur. Bunun sonucunda süreç içerisinde hem Örnekköy hem de Yalı Mahallesi muhtarlarının belirttiği üzere taşınan grupların pek çoğu konut maliyetlerini ödeyememeleri nedeniyle konutlarını satmış ve yakınlarındaki bir başka gecekondular mahallesi olan, Cumhuriyet Mahallesi'ne taşınmışlardır (Diktaş & Özbek; Sönmez, 2014: 60). Yapılan bu düzenlemelerden sonra bölgenin sosyo-ekonomik yapısı ve mekânsal tasarımı değişmiştir.

2005 sonrası dönem Yalı Mahallesi'nde kapalı yerleşimlerin yoğunlaşmaya başladığı görülmektedir. Bu tarihten sonra bölgeye çok sayıda kapalı yerleşim inşa edilmiştir. Günümüzde Karşıyaka İlçesi sınırları dâhilinde en fazla kapalı yerleşimin bu-

Fotoğraf 4. Yalı Mahallesi'nde yer alan kapalı yerleşimler: a) Park Yaşam Mavişehir, b) Mavişehir Modern 3 c) Soyak Mavişehir (fotoğraflar yazara aittir).
Photo 4. Closed settlements in Yalı District: a) Park Yaşam Mavişehir, b) Mavişehir Modern 3 c) Soyak Mavişehir (photos belong to the author).

Fotoğraf 5. Park yaşam sitesinde göz tarayıcı güvenlik ekipmanı ve giriş yapmaya çalışan bir site sakini (fotoğraflar yazara aittir).
Photo 5. Security equipment with eye scanner in park life site and a resident trying to login (photos belong to the author).

lunduğu alan Yalı Mahallesi'dir ve inşaatlar devam etmektedir. Bu alanların özellikle Mavişehir'in kuzey bölgesinde toplandığı ve sitelerde çoğunlukla Mavişehir ifadesinin kullanılması dik-kat çekicidir.

Bölgedeki bu çok sayıda site alanı, Massey (1996)'in vurguladığı gibi, "yeni bir politik coğrafya"nın inşası olarak zenginlerin ve yoksulların sosyal dünyalarını birbirinden ayırttırmakta, düşünce, eylem, değerler, zevkler ve duygulardaki radikal farklılıkların mekâna yansıdığı çarpıcı bir örnek olarak karşımızda durmaktadır.

"...bizim karşı tarafımız yani tren yolunun diğer tarafı gecekondulu mahallesi, doğrudan karşı karşıyayız. Yine yakınımda kentsel dönüşüme uğrayan bir bölge var: Şemikler bölgesi, yakın sayılır bize orada bir gecekondulu yaşantısı ve düşük bir profil var. ... Demiryolunun karşısında belli bir grup var. O grubun gerek ateş yakması, gerek silahlı çatışmalar yaşaması bizdeki profil açısından çok farklı bir dünyaya götürüyor. Yani dibinde ayrı bir dünya var. Onun şokunu yaşıyoruz ve zaman zaman doğrudan rahtsızlığını da hissediyoruz." (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor).

"...bazen soyutlanmış gibi hissedebiliyor insan kendini. Bir de etraftaki her yer de duvarlarla çevirli siteleler dolu. Öyle de olunca bazen ütöpik bir dünyada yaşıyorum gibi geliyor. Çünkü daha önce klasik bir mahallede oturuyordum. Belki ondan daha net hissediyordum." (K11. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

Günümüzde kapalı yerleşimlerin çok fazla yoğunlaştığı Yalı Mahallesi'nde kendi içinde farklı dünyalar barındıran ve tek başına özel mülkiyet olarak algılanan büyük ve parçalı adacıklar şeklinde bir mekânsal yapı ortaya çıkmıştır. Alanda yoğun olarak hem sosyal hem de mekânsal sınırlar hissedilmektedir. Bu durumu kapalı yerleşimlerde yaşayan görüşmecilerin ifadelerinde de görmek mümkündür.

4. Sonuç ve Tartışma

Dünyadaki tüm kentlerde, uzun yıllardan beri, farklı seviyelerde de olsa ayrışma vardır ve bunun alt seviyeleri normal görülmektedir. Ancak eşitsiz gelişmenin yarattığı sınıfların her biri birbirlerinden izole edilmiş bir şekilde yaşamaya devam eder ve birbirleriyle etkileşime girmez ise bu sürdürülebilir bir kent

yaşamı ve sağlıklı bir toplum için önemli bir sorun haline gelmeye başlayacaktır. Çalışmanın sonuçları böyle bir sorunun Karşıyaka'da özellikle kapalı yerleşimlerde yaşayan orta-üst ve üst sınıf ile alt ve orta sınıf arasında geliştiğini göstermiştir. Karşıyaka'da sosyo-ekonomik yapının gözden geçirilmesi yoluyla elde edilen bulgular, servet ve gelirden var olan önemli ölçüde farklılaşmayı, mahalle de düzeyinde göstermektedir. Yapılan veri analizleri Karşıyaka sakinleri arasında belirgin bir sosyal tabakalaşmaya işaret etmektedir. Gelir düzeyi daha yüksek orta-üst ve üst sınıf yerleşim bölgelerinde zengin nüfusa hitap eden kapalı yerleşimlerin yoğunlaşmasının yanı sıra, lokasyon olarak bu alanlara yakın olan Cumhuriyet Mahallesi gibi alt ve orta sınıf arasında daha somut izolasyonlar ortaya çıkmıştır. Özellikle son dönemlerde ekonominin önemli bir unsuru olan gayrimenkul, konut ayrımcılığına karşılık gelen sosyal tabakalaşma ve mekânsal farklılaşmanın önemli bir tetikleyicisi haline gelmiştir.

Bulgular literatürdeki çalışmalarla paralellik göstermektedir (bkz. Kurtuluş 2005; Akyol-Altun 2010; Sipahi, 2012; Işık & Pınarcıoğlu, 2015). Bu durum homojen özelliklere sahip yerleşim alanlarının kümelenmesi sürecinin somut bir göstergesi olmuştur. Durlauf (1996) hane halkı gelirlerinin uzun vadede mekânsal eşitsizlik üzerinde daha büyük etkiye sahip olabileceğini belirtmiştir. Çünkü hane halkı geliri, bir neslin diğerine eşitsizliği ileten önemli bir mahalle bileşenine sahiptir. Dahası, geniş bir literatür, bireylerin, özellikle gençlerin, eğitim, işsizlik oranı ve cezai davranışların yaygınlığı dahil olmak üzere ikamet ettikleri mahallelerin bazı özelliklerinden büyük ölçüde etkilendiğini savunmaktadır (bkz. Kasarda, 1993; Glaeser vd., 1996). Bu özelliklerin çoğu, gelire güçlü bir şekilde ilişkilidir. Kentlerin hem mahalleler arasında hem de mahallelerin kendi içinde farklı derecelerde gelir heterojenliğine ulaştığını anlamak, bir dizi ekonomik ve sosyal sonucu ele alan politikaları ve planları tasarlamak için yararlı bir girişime veri sağlayabilmektedir.

Güvenlik algısının cinsiyet ve örneklem alanına göre değiştiği varsayımından yola çıkarak yapılan analizler sonuçların her iki faktör açısından da oldukça farklılaştığını göstermiştir. Yalı Mahallesi'ndeki katılımcıların Cumhuriyet Mahallesi'ndeki katılımcılara göre kendilerini buldukları mahallede daha güvende hissettikleri tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra her iki örneklem alanındaki tüm kadın katılımcılar ve erkek katılımcı-

ların kendilerini güvende hissetmeme durumlarının cinsiyete göre önemli oranda değiştiği görülmüştür. Cumhuriyet Mahallesi'ndeki kadın katılımcıların güvenlik konusundaki kaygıları Yalı Mahallesi'ndeki kadın katılımcılara oranla oldukça yüksek çıkmıştır.

Politikalarda ve kentsel planlamada yaşanan aksaklıklar nedeniyle, yerel politika yapımcılar kentsel ekonomik, sosyal ve mekânsal sorunları düzenlemek ve kontrol etmek için politika aracını yeterli şekilde kullanmamaktadır. Araştırma bulguları Karşıyaka'da geleneksel "zengin güney" ve "yoksul kuzey" arasındaki mekânsal ayrışmanın, zaman içinde mahalle seviyesine indiğini göstermiştir (İncedere, 2019). Bununla birlikte 1990'lardaki son değişiklikler, eski kutuplaşma modelinin kapalı yerleşmelerdeki artış ile daha çok derinleştiğini göstermektedir.

Lefebvre'nin modern kent mekânı ile ilgili tespitleri katılımcıların görüşlerini destekler niteliktedir. Lefebvre'ye göre (2016: 26) "Modernite" mekânının belirgin özellikleri vardır: homojenlik, parçalılık, hiyerarşiklik. Bu mekân çeşitli nedenlerle homojenliğe yönelir. Bu noktada güvenli siteler toplumsal ayrışmanın temsili haline gelmektedir. Çünkü paradoksal olarak, homojen olması için planlanan mekân parçalanır; parsellere ayrılır. Bu da gettolar, yalıtılmış alanlar, mahalle grupları, etrafla ve çeşitli merkezlerle doğru düzgün birleşmemiş sözde topluluklar üretir. Mavişehir ve sonrasında Yalı Mahallesi'nde yoğunlaşan kapalı yerleşim alanlarının yanı sıra özellikle son dönemlerde İnönü Mahallesi, Zübeyde Hanım ve Mustafa Kemal Mahallesi Karşıyaka İlçesi'nde kapalı yerleşimler açısından önemli gelişme alanları haline gelmiştir. Bu alanlarda özellikle 2010 yılından sonra gelişmeye başlayan kapalı yerleşimler ve toplu konutlar şeklinde gelişen yapılaşmalarla nüfusta da hızlı bir artış gerçekleşmiştir. Bu noktada ayrışma kalıplarının niteliği nedir? Benzer toplumsal veya ekonomik bölünmeler kent içinde nasıl farklı mekânsal örüntüler yaratabilir ve benzer mekânsal ayrımcılık farklı derecelerde toplumsal bölünmeyi nasıl etkiler? sorularına yönelik olarak kentsel gelişimin tarihsel bir süreç içinde incelenerek analiz edilmesi önem kazanmaktadır. Kentlerdeki mekânsal ayrışmayı azaltmak için sunulabilecek önerilerden birisi, daha az şanslı olan ve dışlanan mekânlarda yaşayan yoksul topluma daha iyi sosyo-ekonomik şartlara sahip üst sınıfa sağlanan hizmet ve fonksiyonlara erişim sağlamaktır. Alt sınıftaki toplumun bu tür hizmetlere erişebilmesi ve gereklilikleri yerine getirebilmesi, onları daha yüksek bir refah seviyesine ve ayrıca yaşam kalitesi açısından daha yüksek bir standarda ulaştıracaktır.

Kentsel plancılar ve siyasi otoriteler kentin mekânsal büyüme ve gelişme açısından geleceğine karar vermektedirler. Bu nedenle, kentin zengin ve yoksul iki ucu arasında daha eşit bir hizmet dağılımı sağlamak da onların elindedir. Karşıyaka'da eşit mekânsal gelişimin sağlanması açısından sorunların olduğu açıktır. Planların çoğu, güney ve güney batı bölgesindeki gelişmeyi teşvik etmiş, daha köklü fakat yoksul geçeköndü mahalleleri görmezden gelmiş veya rant amacıyla yıkılarak farklı bir mekâna taşınmıştır. Bu tarz uygulamalar yerine sosyal adalet ve refahı hedefleyen daha kalıcı çözümler üretilmelidir.

Kaynakça

- Akyol-Altun, D. (2011). İzmir'de konut pratiğinin dönüşümü ve kapalı konut sitelerinin ortaya çıkışı. *Ege Mimarlık*, 2 (77), 26-32. <http://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/460741>
- Albertsen, N., & Diken, B. (2004). Welfare and the city, *Nordic Journal of Architectural Research*, 17(2), 7-22. <http://arkitekturforskning.net/na/article/view/235/197>
- Akyol-Altun, D. (2008). Yeni yaşam tarzları: kapalı konut yerleşkeleri. *DEÜ Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, 10 (3), 73-85. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deumfmd/issue/40855/493291>
- Berry, B. L., & Kasarda, J. D. (1977). *Contemporary urban ecology*. Pearson Press.
- Bryman, A. (2006). *Mixed methods: a four-volume set*. Thousand Sage.
- Burnard, P. (1991). A method of analysing interview transcripts in qualitative research. *Nurse Education Today*, 11(6), 461-466. [https://doi.org/10.1016/0260-6917\(91\)90009-Y](https://doi.org/10.1016/0260-6917(91)90009-Y)
- Byrne, D. (2001). *Understanding the urban*. Palgrave Press.
- Caldeira, T. (2001). *City of walls: crime, segregation and citizenship in sao paulo*. University of California Press.
- Chen, W., Myles, J., & Picot, G. (2012). Why have poorer neighbourhoods stagnated economically while the richer have flourished? Neighbourhood income inequality in canadian cities. *Urban Studies*, 49(4), 877-896. <https://doi.org/10.1177/004209801140814>
- Cihangir, E., & Demirkan, Ö., (2020). Peynir turizmi temelli kültür rotaları oluşturulmasına yönelik bir araştırma: Van otlı peynir örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, (75), 139-162. <https://doi.org/10.17211/tcd.834251>
- Corbridge, S. (1986). Capitalist world development. A critique of radical development geography. McMillan <https://doi.org/10.1191/0309132505ph57>
- Crang, M., & Cook, I. (1995). *Doing ethnographies*, Geobooks.
- Diktaş, E. O., & Özbek Sönmez, İ. (2014, 16-18 Ekim). Kentsel çeşitlilik, asimetrik süreçler, eşitsiz gelişim: İzmir'de Yalı, Örnekköy ve Ege mahallelerinde roman yerleşim alanlarının mekânsal dönüşüm süreçleri. *5. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu*. Ankara, Türkiye.
- Durlauf, S. (1996). A theory of persistent income inequality. *Journal of Economic Growth*, (1), 75-93. <https://www.jstor.org/stable/40215882>
- Fainstein, S., Gordon, I. & Harloe, M. (1992). *Divided cities: new york and london in the contemporary world*, Blackwell.
- Fincher, R., & Saunders, P. (2001). *Creating unequal futures? rethinking poverty, inequality and disadvantage*. Routledge Press.
- Fridlund, B., & Hildingh, C. (2000). Health and qualitative analysis methods. In B. Fridlund, & C. Hildingh (Ed.), *Qualitative research, methods in the service of health* (pp. 13-25). Lund: Studentlitteratur.
- Ginsburg, N., (1992) *Division of welfare. a critical introduction to comparative social policy*, Sage Publications.
- Glaeser, E. L., Laibson, D. I., & Sacerdote, B. (2011) An economic approach to social capital. *Harvard institute of economic research paper*, Cambridge press. <https://scholar.harvard.edu/files/glaeser/files/economicapproachsocialcapital.pdf>

- Gümüş, N., İlhan, A., & Gülersoy, A. E. (2013). Bir tersine göç örneği: köprücük köyü (Muş- Varto). *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (8)6, 233-261. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5022>
- Hall, S. (2003). *Divided cities*. Oxford University Press.
- Hamnet, C. (1996). Social polarisation, economic restructuring and welfare state regimes, *Urban Studies*, 33(8). 1407-1430. <https://www.jstor.org/stable/43083223>
- Hamnet, C. (2005). Social polarisation, economic restructuring and welfare state regimes, Musterd, S., & Ostendorf, W. (Ed.) *Urban segregation and the welfare state*, (pp. 15-28) Routledge.
- Harvey, D. (2002). Sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma kuramı. İçinde Alkan A. & Duru, B. (Ed.) *20. Yüzyıl kenti* (s. 147-172). İmge Yayınevi.
- Harvey, D. (2013). *Sosyal adalet ve şehir*. (4. bs.) (Moralı, M. Çev.) Metis Yayınevi.
- Harvey, D. (2013). *Asi şehirler*. (3. bs) (Temiz, A. Çev.) Metis Yayınevi.
- Hillier, B., & Vaughan, L. (2007). The city as one thing. *Progress in Planning*, 67(3), 205-230. [10.1016/j.progress.2007.03.001](https://doi.org/10.1016/j.progress.2007.03.001)
- Işık, O., & Pınarcıoğlu, M. (2015). *Nöbetleşe yoksulluk*. (10. bs), İletişim Yayınları.
- İncedere, L. (2019). *Eşitsiz gelişme ve mekânsal ayrışma üzerine karşılaştırmalı bir analiz: İzmir (Karşıyaka) örneği*. (Yayın no. 601372) [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi] Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- İncedere, L. (2020). Çağdaş kentsel teorilerde Marx'ı neden okuyoruz? *Kent Akademisi*, 13(4), 640-650. <https://doi.org/10.35674/kent.735255>
- Jacobson, D., & Nida, M. (2019). Social identity map: A reflexivity tool for practicing explicit positionality in critical qualitative research. *International Journal of Qualitative Methods*, (18) <https://doi.org/10.1177/16094069198700>
- Kasarda, J. (1993). Inner-city concentrated poverty and neighborhood distress: 1970-1990. *Housing Policy Debate*, 4 (3), 253-302. <https://doi.org/10.1080/10511482.1993.9521135>
- Kelso, W. A. (1994) *Poverty and the underclass*, New York University Press.
- Kempen, R. (2007). Divided cities in the 21st century: challenging the importance of globalisation. *Housing Built Environment*, (22), 13-31. <https://www.jstor.org/stable/41107366>
- Kurtuluş, H. (2016). *İstanbul'da kentsel ayrışma*. Bağlam Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Mekânın üretimi*. (4. bs) (Ergüden, I. Çev.) Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Şehir hakkı*. (Ergüden, I. Çev.), Sel Yayıncılık.
- Lynch, K. (2019). *Kent imgesi*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Mackinnon, D., & Cumers, A. (2007). *An introduction to economic geography: globalization, uneven development and place. pearson: prentice hall*. <https://www.routledge.com/An-Introduction-to-Economic-Geography-Globalisation-Uneven-Development/MacKinnon-Cumers/p/book/9781138924512>
- Maloutas, T., (2004). Segregation and residential mobility spatially entrapped social mobility and its impact on segregation in Athens. *European Urban and Regional Studies*, 11(3), 195-211. <https://doi.org/10.1177/0969776404041>
- Marcuse, P. (1989) 'Dual city: a muddy metaphor for a quartered city', *International Journal of Urban and Regional Research*. 13 (4), 697-708. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1989.tb00142.x>
- Marcuse, P. (2002). *The divided city in history of states and cities: The partitioning of urban space*. Oxford University Press.
- Massey, D., & Denton, N. A. (1993). *American apartheid: segregation and the making of the underclass*. Harvard University Press.
- Massey, D. (1996). The age of extremes: concentrated affluence and poverty in the twenty-first century. *Demography*, 33 (4), 403-418. <https://doi.org/10.2307/2061773>
- Mingione, E. (1981). *social conflict and the city*. St. Martin's Press.
- Mollenkopf, J., H., & Castells, M. (1991). *Dual city: restructuring new york*. Russell Sage Foundation.
- Murie, A., (1998), Segregation, exclusion and housing in the divided city içinde S. Musterd & W. Ostendorf (Ed.), "Urban segregation and the welfare state: inequality and exclusion in western cities" (p. 110-125). Routledge.
- Musterd, S. (2006). Segregation, urban space and the resurgent city. *Urban Studies*, 43(8), 1325-1340. <https://www.jstor.org/stable/43201658>
- Musterd, S., & Ostendorf, W., (1998), *Urban segregation and the welfare state: inequality and exclusion in western cities*. Routledge.
- Musterd, S., Marcinczak, S., Van Ham, M., & Tammaru, T. (2017). Socioeconomic segregation in european capital cities: Increasing separation between poor and rich. *Urban Geography*, 38(7), 1062-1083. <https://doi.org/10.1080/02723638.2016.1228371>
- Özkan, Z. (2006). Karşıyaka tarihsel dokusunun incelenmesi. (Yayın numarası 202484) [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi] Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Rearson, S., & Bischoff, K. (2011). Income inequality and income segregation. *American Journal of Sociology*. 116(4), 1092-1153. <https://doi.org/10.1086/657114>
- Relph, E. 1976. *Place and placelessness*. Pion Press. <https://doi.org/10.1086/657114>
- Sassen, S. (2001). *The global city, New York, London*. Princeton University Press.
- Sipahi, E., B., (2012). "Yeni" liberalizm "yeni" yaşam alanları güvenli siteleri: Konya örneği. *İdeal Kent*, (7), 110-134. <https://dergi-park.org.tr/tr/pub/idealkent/issue/36644/417567>
- Soja, E. (2000). *Postmetropolis- critical studies of cities and regions*. Blackwell Publishers.
- Soja, E. (2010). *Seeking spatial justice*. University of Minnesota Press.
- Smith, N. 2017. *Eşitsiz gelişim: doğa, sermaye ve mekânın üretimi*. (Soğanclar, E. Çev.) Sel Yayıncılık.
- Smith, N., & Williams, P. (2015). *Kentin mutenalaştırılması*. (Uzun, M. Çev.) Yordam Kitap.
- Stiglitz, E, J. (2012). The price of inequality: the avoidable causes and invisible cost of inequality, Norton.
- Tekin, T. (2016, Mayıs 6). "Bizim mahalle" Yeni Asır Gazetesi. <https://www.yeniasir.com.tr/kenthaberleri/2016/05/06/izmir-manzarali-mahalle-cumhuriyet>
- Weinberg, D., H., (2011). *U.S. neighborhood inequality in the 2005-2009 period*. Washington, d.c. u.s. department of commerce, U.S. Census Bureau, Report ACS-16. Available online: www.census.gov/prod/2011pubs/acs-16.pdf
- Yıldırım, A. & Şimşek, Y. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık